

Список використаної літератури

1. Маслюк В. П. Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. і їх роль у розвитку теорії літератури на Україні / Віталій Маслюк. – К. : Наук. думка, 1983. – 234 с.
2. Циганок О. Генологічні концепції фунерального письменства в Україні XVII–XVIII ст.: основні напрямки досліджень / Ольга Циганок. – К. : Ун-т «Україна», 2011. – 176 с. – (Студії з україністики ; вип. X).
3. Шерех Ю. Український вплив на польську мову в XVI та XVII століттях / Юрій Шерех // Українсько-польські літературні контексти доби бароко : зб. наук. пр. – К. : Леся, 2004. – С. 473–502. – (Київські полоністичні студії ; т. 6).

УДК 821.161.3(477.83)(093)

Віктор Яручик, Ольга Яручик

**ІМАГОЛОГІЧНА ВІЗІЯ УКРАЇНИ У ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНА
САМОХВАЛЕНКА, ЯКОВА ГУДЕМЧУКА, ІВАНА ЗЛАТОКУДРА
ТА ОСТАПА ЛАПСЬКОГО**

У пропонованій статті автори вперше в українському літературознавстві досліджують візію України у творчості україномовних поетів Є. Самохваленка, Я. Гудемчука, І. Златокудра, О. Лапського, використовуючи імагологічний підхід. Проаналізовано багатогранну письменницьку візію України, яка ламає негативний стереотип України в польському дискурсі.

Ключові слова: візія, імагологія, Україна, поезія, рецепція, письменник.

Яручик О. Б., Яручик В. П. Имагологическое видение Украины в творчестве Евгения Самохваленка, Якова Гудемчука, Ивана Златокудра и Остапа Лапского. В предложенной статье авторы впервые в украинском литературоведении исследуют визию Украины в творчестве украиноязычных Е. Самохваленка, Я. Гудемчука, И. Златокудра, О. Лапского употребляя имагологический подход. Авторы анализируют многогранную писательскую визию Украины, которая ломает негативный стереотип Украины в польском дискурсе.

Ключевые слова: визиия, имагология, Украина, поэзия, рецепция, писатель.

Iaruchyк O. B., Iaruchyк W. P. Imagology Vision of Ukraine in Creation Eugen Somochvalenko, Iakov, Hudemchuk, Ivan Zlatokudr and Ostap Lapsky. In this article the authors made an issue about the vision of Ukraine in the literary creation of Ukrainian writers J. Samohvalenko, J. Gudemchuk, I. Zlatokudr, O. Lapsky using the imagalogy method at first time in Ukrainian literary studies. The authors analyses the multi aspected vision of Ukraine by the writers, which changed the negative stereotype of Ukraine in Polish disscourse.

Key words: vision, imagology, Ukraine, poets, reception, writer.

Постановка наукової проблеми. Короткий аналіз досліджень із цієї проблеми. Дослідження образу Іншого є особливо цікавим явищем у сучасному літературознавстві. Нині імагологія (з лат. *імаго* – образ, із гр. *логос* – слово) виокремилася в окрему галузь порівняльного літературознавства. Імагологія – «це новий шлях відповіді на складні запитання, які ставлять філософи, психологи, соціологи та літератори» [10, 7]. Імагологія виводить текст на практично новий шлях літературно-критичного аналізу, враховуючи внутрішню картину твору та ментальний рівень, що раніше не акцентувалося дослідниками.

До проблеми імагології у своїх у працях зверталися зарубіжні (Дж. Лірсен, М. Беллер, К. Вільям, П. Рікер) та українські (М. Брацка, В. Орехов, О. Веретюк та ін.) науковці.

Мета статті – дослідити імагологічну візію України у творчості Євгена Самохваленка, Якова Гудемчука, Івана Златокудра та Остапа Лапського – україномовних поетів, котрі більшість свого життя прожили в Польщі, за межами своєї великої Батьківщини.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналізуючи поезію українців у Польщі, можемо звернути увагу, що ставлення до державної батьківщини спирається передусім на переконання про участь у певній спільності, а не як у випадку із «приватною батьківщиною» – на безпосередніх переживаннях ліричного «я». Спостерігаємо духовну приналежність поетів до України, хоча фізично вони прагнуть триматися на віддалі від її кордонів. Територія цієї великої батьківщини в них набирає аксіологічного виміру. У творах помітна різноманітність між територіями малих і великої, державної батьківщин. Митці духовно, культурно, історично дуже близькі до України, однак фізично зберігають дистанцію. Це легко пояснити тим, що практично усі вони народилися на етнічних українських землях, увібрали в себе українську культуру, мову, однак ця територія фізично належить іншій державі – Польщі. Письменники прагнуть тієї батьківщини, де народилися їхні предки, де коріннями вросли їхні гени, себто Підляшшя, Лемківщина, Холмщина. Україна – це земля, за якою вони сумують, яку ідеалізують, яка постійно є в пам'яті та уяві. Письменникам не байдужа політична, культурна, економічна доля України. Вони болісно сприймають негаразди та проблеми українського населення в «материковій» Україні.

Численні твори з проблематикою великої батьківщини підтверджують факт, що приналежність до окремого суспільства, зв'язок із культурою, суспільством впливає на формування в особистості одиниці, що, за Сімон Вейл, можна назвати закоріненням, – спостерігається виразно після віддалення [12, 194]. Можливо, це певний парадокс, але, судячи з поезії українців у Польщі, правдивим видається судження, що для того, аби відповісти на запитання, яким є світ, що мене виховав, яким способом я з ним пов'язаний, потрібно його втратити. Часто у творах українських письменників Польщі можемо зауважити, що вони про велику Батьківщину – Україну – говорять як про втрачену Аркадію, надзвичайно прекрасну і неймовірно багату, з правічною історією. Можливо, це тому, що для багатьох письменників, особливо старшого покоління, вона була недосяжною. Попри можливість відвідати її, мало хто цим скористався. У Самохваленка читаємо:

На Україні скіфські кургани / Клейноди рук / Ума / Там заворожені / На Україні / Там золотоноша / Їм тисяч п'ять / Із лишком літ. / Яка ж вона / І нині / Прехороша! [8, 269].

Хоча Україна для письменників є країною, поза якою їм довелося жити, вона, подібно як і територія малої батьківщини, є їх околицею, космосом, а все інше – чужою територією. Звернімо увагу на поезію Івана Златокудра «Вітчизна», де автор намагається втілити складну тематику в поетичну форму:

Вітчизна / любове / вистраждана жайворонком / над маковим обрієм / вранішніх долин чисторосих / за косою / за співучою / за плугом босо / бачу думне небо / – синє – / крізь пшеничних піль / золоту сонцеву призму / в зернині / в кожній / грудка моєї землі / в скибці хліба – / вітчизна [3, 31].

Україна в цій поезії є цілком освоєною територією, «моєю землею». Загалом присвійні прийменники «мій», «свій» є доволі частими у творчості українських письменників Польщі, як і наявність дієслів першої особи однини. Схильність до творіння поезії пояснити дуже просто, оскільки, читаючи та аналізуючи такі твори, переконалися, що в них ліричний герой і автор зливаються. Нам стає важко розрізнити реальну особу, тобто творця поезії, від фікційної, тобто ліричного героя. Звичайно, важко до кінця зрозуміти почуття, які пов'язують письменників із українською землею. Це щось із інтимної сфери. Відомо, що пов'язують їх культура, мова, література – однак

не лише це. Мають бути якісь глибші об'єднувальні чинники, котрі до кінця важко простежити.

Україна і тема України манить поетів, закликає їх повернутися до себе. Хоча велика Батьківщина і не є привілейованим образом у творчості письменників із-за Бугу, однак вона притаманна чи не кожному поетові.

Прикметно, що письменники часто віднаходять в Україні сліди свого минулого. Ці сліди додають цінності таким важливим речам, як сім'я, творчість, література, мистецтво. Знаки їх присутності постійно прочитуються, переконують, що їхня країна – Україна – є місцем особливим, і завдяки цьому місцю вони зберігатимуть свою самотність.

Часто образи батьківщини з'являються у снах, заповнюють усе життя ліричного героя. А поєднує українських письменників Польщі із материковою Україною закорінення. «Закорінення є, можливо, найголовнішою і водночас найбільшою потребою людської душі, і при цьому однією з найважчих для окреслення. Людська істота закорінюється за допомогою реальної, дієвої і натуральної участі в існування суспільства, яке зберігає живі скарби минулого і прямує своїми почуттями в майбутнє. Натуральна участь обумовлена місцем проживання, місцем народження, праці чи оточення. Кожна людська істота потребує численних коренів. Своє моральне, інтелектуальне і духовне життя вона повинна черпати із натурального середовища, до якого належить», – так стверджує дослідниця Сімон Вейл (пер. наш. – *Авт.*) [12, 194].

Не варто також забувати, що українські письменники Польщі мали дві великі батьківщини. Одна – Україна, до якої вони сягнули своїм корінням, а інша – Польща – країна, де більшість із них народилися і в культурі якої вони виростили. Україна – це коріння, історія, культура, традиції і література, а Польща – це батьківщина, відкрита для них, тут вони живуть і працюють. Однак не можна їх жодним чином порівнювати, як це намагаються робити деякі дослідники. Так, О. Крохмальницький, пишучи про Якова Гудемчука, стверджує: «Я. Гудемчуку однаково близькі й дорогі і закарбовані світлою дитячою пам'яттю краєвидів Волині (місце, де народився поет. – *Авт.*), і приморські ночі, ночі сині» (польські приморські береги, де поет прожив решту свого життя. – *Авт.*) [4, 153]. Важко погодитися із дослідником у

тому, що польські краєвиди для Гудемчука були реальні, їх можна було відвідати і насолоджуватися їхньою красою, коли тільки заманеться, тоді як пейзажі волинські були в недосяжній далині. І йдеться не стільки про категорії місця, скільки про категорії часу. Ніколи вже не може людина пережити того, що переживала в роки свого дитинства. Якщо фізично Гудемчук міг відвідати свою велику батьківщину – Волинь, то в часовому вимірі міг линути до рідної Волині часів дитинства лише у своїх мріях та віршах. Однак навіть не про малу батьківщину переважно мріє поет, а про велику. І в авторському вірші-посланні сюди належать усі українські землі, не тільки та, звідки письменник родом:

Лети, моя пісне, у рідні Карпати, / До сонцем залитих моїх полонин. / Туди, де родила мене колись мати, / Де гілля гойдають вітри з верховин. / Лети, моя пісне, до рідної хати, / Голубкою ти на подвір'я злети! / Про тугу глибоку почни воркувати, / Про радість, що буде в горах цвісти! [2, 78].

Дуже близькою до поняття батьківщини державної, ідеологічної є поняття батьківщини національної. Більш детально це поняття описує Є. Бартмінський [9, 36–37], ми ж зупинимось на образі національної батьківщини у творчості українських письменників Польщі. Як уписується в контекст їхньої творчості їхня національна приналежність? Зазвичай письменники бачать себе членами певної суспільної групи, усвідомлюють свою належність до нації з великою традицією, яка має свою історію, літературу і культуру.

У багатьох творах можемо простежити, що їх автори сприймають велику Батьківщину через національну: помітне сильне відчуття й усвідомлення власної національності та наголошування на українському походженні.

Остап Лапський у поезії «Дівчата УПА» захоплюється борцями за незалежність, яку, на думку поета (судячи з його рядка «якої: ще нема?!»), ще не цілком здобуто.

Вам, / живим і мертвим, / з Віри / і Надії / і з Любови родженням: / недобитка пошана! / Вам, що / з хлопцями ішли / за Ту, / якої: ще нема?! / В свідомості моїй, / у голові горить вогнем: не зарубцюється ваша / українська рана! [5, 200].

Можна сказати, що голосом поетів говорить сам народ, нерідко виявлений через образ матері-України – символ одвічного добра і ласки. Такі твори є традиційними для української поетичної традиції.

У всіх поетів є спільна тенденція: пробудження національної свідомості, показ людської долі в широкій перспективі.

Збірки перших українських поетів Польщі в післявоєнний період (Якова Гудемчука, Євгена Самохваленка, Івана Златокудра), а також альманах “Гомін” (1964) хоч і відображають загальну картину соц-реалістичної літературної дійсності 50–60-х років, однак у них уже намітилися перші якісні зміни в розумінні естетичної суті мистецтва. Творчість цих поетів, а також Остапа Лапського стала прелюдією до приходу в літературу поетів нового покоління, підготувала перехід поезії на новий художній рівень на початку 80-х років.

Досліджуючи поезію Остапа Лапського, робимо висновок, що модерність його поезії полягає не лише в нестандартному мисленні й тематиці, а й в особливій майстерності мовного вираження. Імагологічна проблема України для нього особливо актуальна. Україна Лапського далека, недосяжна. До неї він звертається у своїх поезіях, робить це оригінально, модерно, хоча помітно, що вона для нього надто нереальна.

Висновки. Поезія Лапського ставить сотні запитань і водночас дає відповіді на них. Щоб їх віднайти, читачеві все частіше треба заглиблюватися у внутрішню структуру вірша, намагатися прочитувати те, що заховано в міжрядді строф і фраз. Для цього потрібно розуміти енергетику, метафізику мови поета.

У віршах останнього періоду виявилися найбільш суттєві прикмети зрілого етапу творчості Остапа Лапського. Його твори оперують сконденсованою, інтелектуально насиченою образністю при максимальній економії засобів артистичного зображення.

У поезії Івана Златокудра, Якова Гудемчука, Євгена Самохваленка найбільш чітко вказані прикмети літератури періоду УСКТ (Українського суспільно-культурного товариства). Суспільна заангажованість і схильність до ліризму зумовлюють паралельний розвиток двох поетичних світів у творах авторів: один – творений міцними акордами бадьорих закликів і похвал “дзвінкому сьогодні”, і другий – мрійливий, оповитий тугою за краєм дитинства, Україною, що стала недосяжною.

У творчості Івана Златокудра співіснують мотиви суспільні з особистою лірикою. Ліричний герой діє і в минулому, і в сучасному. Поетична уява автора перебуває у формальних пошуках у межах уживаного ним верлібру. Подекуди залишається певна недосконалість

внутрішньої структури вірша. Однак ці пошуки творчої індивідуальності на тлі традиційних уподобань більшості авторів варто оцінити позитивно.

Форма віршів Якова Гудемчука здебільшого традиційна. Впадає у вічі намагання всюди дотримуватися класичного розміру, що пояснює логіку публіцистичної декларативності творів того періоду, в основі яких – історичне підґрунтя, спроба подати громадянську позицію у власному емоційному ключі. Докладний аналіз поетичних творів Якова Гудемчука однозначно вказує на брак експериментування. Повсюди він користується образами, близькими до народно-фольклорної стихії, народної дидактики.

Творча оптика Євгена Самохваленка заглиблювалася в найрізноманітніші теми тогочасної доби і кидала виклик тодішньому культурному, політичному та суспільному життю. Письменник займався також перекладацькою діяльністю, зокрема перекладав твори польських поетів, своїх сучасників. У поезії митця звучить ностальгія, але вона вибудовується крізь призму присутності в сучасному світі. Ліричний герой віршів Самохваленка в країні його дитинства характеризується підвищеною чутливістю та вразливістю.

Список використаної літератури

1. Веретюк О. Скажи мені, хто я? (Проблема національної ідентичності літератури, літературного твору та його автора) / О. Веретюк // Слово і час. – 2005. – № 12. – С. 69–72.
2. Гудемчук Я. Лети моя пісне / Я. Гудемчук // УСКТ «Гомін» : літ. антол. / за ред. К. Кузика. – Варшава : [б. в.], 1964. – С. 78.
3. Златокудр І. Пейзажі / І. Златокудр. – Варшава : [б. в.], 1981.
4. Крохмальний О. Братні голоси / О. Крохмальний // Жовтень. – 1975. – № 4. – С. 153–154.
5. Лапський О. Обабіч: Істини?! / О. Лапський. – Варшава : [б. в.], 2003. – 224 с.
6. Орехов В. В. Ответная литературная рецепция как объект имагологии // Літературна компаративістика : збірник. – Вип. 1. – К. : Фоліант, 2005. – 610 с.
7. Рікер П. Сам як інший / Поль Рікер. – Вид. 2. – К. : Дух і літера, 2002. – 458 с.
8. Самохваленко Є. Відповідь критикові / Є. Самохваленко // Наша культура. – 1958. – № 3. – С. 13.
9. Bartmiński J. Polskie rozumienie ojczyzny i jego warianty / J. Bartmiński // Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich. – Lublin, 1993. – S. 23–48.

10. Manfred B. Perception, image, imagology / B. Manfred // *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey* / ed. by Manfred Beller and Joep Leerssen. – Amsterdam, 2007. – 476 p.
11. William K. Wimsatt Jr., Monero C. Beardsley. Błąd intencji // *Teorie literatury XX wieku : Antologia.* / pod red. Anny Burzyńskiej i Michała Pawła Markowskiego. – Kraków : Wyd. «Znak», 2006. – 759 s.
12. Weil S. Zakorzenie i inne fragmenty. Wybór pism / S. Weil; oprac. A. Wielowieyski. – Warszawa, 1961. – S. 194.